

Beata Bednarczuk

Uniwersytet Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie

ORCID 0000-0002-6564-9199

Pedagogika Marii Montessori na Lubelszczyźnie. Trzydzieści lat pracy edukacyjnej i perspektywy rozwoju

**Maria Montessori`s pedagogy in the Lublin region.
Thirty years of educational activities and perspectives
of development**

Abstract: The aim of the paper is presentation of the history of thirty-year activities including dissemination of Maria Montessori`s alternative system of education in the Lublin region. In the 1992 – 1994 years the project of *Individualized Education based on the Montessori method assumptions* became realized in the Institute of Pedagogy of the Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. This resulted in development of an alternative way of thinking about education, creating mixed grade classrooms whose work is based on the Montessori approach as well as initiating a new trend in the educational and research activities in the Institute of Pedagogy, Maria Curie-Skłodowska University in Lublin. But first of all educational activities proved to be essential for the children`s developmental achievements and popularization of the ideas of Montessori pedagogy in Poland. The paper presents multi-concept activities and their documentary evidence in the synthetic way. The development perspectives and challenges for the Montessorian educators in the region are outlined.

Keywords: reception of Montessori pedagogy, Montessori pedagogy

Wprowadzenie

Historia edukacji wg założeń pedagogiki Marii Montessori na Lubelszczyźnie sięga końca lat osiemdziesiątych XX wieku. Wówczas grupa studentów i ich mentorów z Hogeschool van Arnhem en Nijmegen (HAN) z Holandii przyjechała w ramach programu ERASMUS na Wydział Pedagogiki i Psychologii UMCS w Lublinie. Nawiązane kontakty sprawiły, że pracownicy uczelni holenderskiej, przystępując do prac nad pozyskaniem grantu dydaktycznego, opracowali dwa projekty upowszechniania idei pedagogiki Montessori: w Polsce i Czechach. Zwycięski okazał się projekt *Zindywidualizowanego kształcenia w oparciu o założenia metody Montessori* (van Dijk, 1994), przygotowany z myślą o Instytucie Pedagogiki UMCS w Lublinie. Projekt, jak uzasadniał jego kierownik Jan van Dijk (1994, s. 17), miał stanowić inspirację dla rozwijania innowacyjnego podejścia do edukacji w czasach przeobrażeń społeczno-ustrojowych. W maju 1992 roku została podpisana umowa między uczelniami, otwierająca okres dwuletniej współpracy (Bednarczuk, 2007; Guz, 1994, 1998; Zwierzchowska i Centner-Guz, 2022). Strona holenderska zobowiązała się m.in. do kształcenia nauczycieli w zakresie pedagogiki Montessori, sfinansowania zakupu zestawu montessoriańskich pomocy dla eksperymentalnych oddziałów przedszkolnych i szkolnych, prowadzenia konsultacji. Instytut Pedagogiki UMCS zadeklarował wyszukanie placówek gotowych na przeprowadzenie zmian w dotychczas realizowanym modelu kształcenia, prowadzenie badań naukowych nad edukacją zorganizowaną w oparciu o założenia pedagogiki Montessori oraz udzielanie merytorycznego wsparcia eksperymentalnym placówkom (zob. van Dijk, 1994; Wasman-Peters 1994). Zakończony w czerwcu 1994 roku projekt okazał się znaczącym dla (1) rozwoju alternatywnego sposobu myślenia o edukacji w regionie lubelskim, (2) działalności dydaktycznej i badawczej w Instytucie Pedagogiki UMCS, (3) kondycji i osiągnięć dzieci oraz absolwentów placówek Montessori (4) propagowania idei pedagogiki Montessori w Polsce (i w Europie).

Rozwój alternatywnego sposobu myślenia o edukacji w regionie lubelskim

Implementacja założeń pedagogiki Montessori wiązała się z wieloma wyzwaniami. Wydawały się wówczas proste do pokonania, z uwagi na autentyczny zachwyty i zauroczenie szesnastu uczestniczek projektu możliwościami tkwiącymi w materiałach montessoriańskich oraz zasadach pracy z ich wykorzystaniem (Augustynowicz-Słoboda, 2007; Łagoźna i Bogusz, 2007; Wójcik, 2007). Natura pedagogiki montessoriańskiej wymaga, aby zmiany

w placówce następowały jako efekt wewnętrznej reorganizacji osobistych sposobów myślenia nauczyciela o dziecku i jego kształceniu (Montessori 1975, 1991, 2014). Dlatego wielkie wyzwanie stanęło przed nauczycielami, którzy zaczęli formować się jako montessoriańscy pedagodzy. Znaleźli się na początku drogi pracy nad sobą, stając się badaczami nowej rzeczywistości (Augustynowicz-Słoboda i Noga; 2003, Guz, 1994, 1997; Kowalczyk i Sobieśiak, 2007; Madejska, 2007; Rojek, 2007). Na nowo odczytywali psychologię rozwoju dziecka, z perspektywy jego potencjału i możliwości. Budowali wiarę w dziecko jako osobę, która rozwija się *per se*, z osobna (indywidualnie), za swoją sprawą, i które jest predystynowane ku uczeniu się, albowiem ma wrodzoną ciekawość poznawczą i skłonności badawcze. Kieruje nim wewnętrzna motywacja do zadawania pytań, eksperymentowania i poszukiwania, także w interakcji z innymi. Co więcej, dziecko, które jest zainteresowane wybranym obszarem rzeczywistości, potrafi koncentrować swoją uwagę (*polaryzacja uwagi*) na zadaniach z nim związanych, a *okresy sensorytne* porządkują i nadają kierunek jego aktywności (Montessori, 1975, 1989, 1992a, 1992b, 2014, 2018, 2021; zob. też Bednarczuk, 2007, 2016; Guz, 2000, 2006). *Absorbujący umysł* gromadzi bodźce, stanowiące podstawę budowania wszystkich predyspozycji człowieka (Montessori, 1992a). Podlegając w biegu życia przemianom, zyskuje właściwości *świadomego umysłu* (Lillard, 2019; Montessori, 1992a, 2021), umożliwia dziecku samodzielne poszukiwanie odpowiedzi na rodzące się pytania, przewyższanie konfliktów poznawczych i tworzenie nowych strategii operowania informacjami. A jeśli tak, to w rozwijanej przez nauczycieli filozofii edukacyjnej, dziecko w naturalny sposób jest zaangażowane w proces uczenia się, jest autonomicznym sprawcą rozwoju, stąd wymaga odpowiedniego środowiska uczenia się, bogatego w materiały, źródła i narzędzia pracy (Montessori, 1992a, 1992b; Bednarczuk, 2007, 2016; Centner-Guz, 2009; Guz, 1998, 2006, 2015; Miksza, 2001; Trabalzini, 2009). Dlatego nauczyciele rozpoczęli tworzenia warunków materialno-emocjonalnych sprzyjających uczeniu się. Aranżowali montessoriańskie *przygotowane otoczenie*, oferujące „wsparcie” i „wyzwanie” (Brzezińska, 2000, s. 95), przestrzeń, którą dzieci współzarządzają i w której poruszają się swobodnie, zgodnie z potrzebami kierowanego przez siebie uczenia się (Klus-Stańska, 2018, s. 150). W realizacji zmian, ważna było uznanie uczniowskiego prawa wolności wyboru, które z kolei jest po prostu edukacyjnym ucieleśnieniem poszanowania godności człowieka (Montessori, 1992a, 1992b, 2014; Bednarczuk, 2016, 2018; Bednarczuk, Kusiak i Stawinoga, 2013).

W placówkach edukacyjnych, w których rozpoczęto prace projektowe, a były to placówki publiczne, dokonano *kopernikańskich* zmian tak, aby

utworzyć w nich pracownie Montessori. Autorsko opracowano alternatywną organizację oddziałów przedszkolnych i szkolnych oraz organizację pracy w tych oddziałach. Dokonano zmian w systemie planowania pracy, tak, aby ośrodkiem planów były indywidualne możliwości wychowanków, pozwalające odkryć i rozwinąć treści tkwiące w materiałach rozwojowych. Uczono się nowych form organizacji dzieci (Bednarczuk, 2001, 2007; Guz, 1997, 2004, 2006; Zwierzchowska i Centner-Guz, 2020). Odejście od systemu kasowo – lekcyjnego wymagało przełamania stereotypów na temat organizacji nauki, a przestrzeganie zasad pedagogiki Montessori, zwłaszcza kluczowej zasady - pozostawienia dziecku miejsca na pracę we własnym tempie i czasie - tzw. *pracę własną* (Montessori 2014, 2021; zob. też. Bednarczuk, 2007, 2016; Guz 1988, 2006; Lillard, 2019), przyniosło zmiany funkcjonowania całej instytucji (np. wyłączenia dzwonek w określonych segmentach szkoły, odejścia od dziesięciminutowych przerw, tygodniowego planowania bez podziału na przedmioty, nowego sposobu rejestrowania postępów dziecka i sposobów informowania o nich, wypracowania podzielanych przez uczestników procesu kształcenia zasad kierujących nauka w klasie) (Wierucka i Skwarna, 1994; Wróblewska i Stadnicka-Rędzia, 2005).

Duża odpowiedzialność ciążyła na dyrektorach placówek publicznych, w których powstawały oddziały Montessori. Wynikała ona ze świadomości olbrzymiego *kredytu zaufania*, jakim zostali obdarzeni przez lokalne władze oświatowe i rodziców, w związku z podjętym wyzwaniem, ale także przyjętego zobowiązania budowy operacyjnego, spójnego, alternatywnego modelu uczenia się dziecka oraz nieustannej gotowości uzasadniania wszystkim zainteresowanym zasadności podejmowanych w nim działań. Odpowiedzialność była konsekwencją potrzeby zapewnienia nauczycielom-eksperymentatorom czasu i poczucia bezpieczeństwa po to, aby mogli wypracować swoją rolę na nowo, wobec powszechnej nieznajomości i niezrozumienia założeń pedagogiki Montessori. Panie dyrektor, które wprowadzały zmiany w placówkach stały się formalnymi liderami oddziałów Montessori.

Praca nauczycieli wg zasad pedagogiki Montessori i rezultaty oddziaływań pedagogicznych doprowadziły do wzrostu zainteresowania indywidualizowanym podejściem do dziecka, zwłaszcza w przedszkolach i na poziomie klas I-III. W wyniku nauczycielskich *reform oddolnych* zaczęły powstawać kolejne grupy montessoriańskie. Zwiększała się też liczba placówek wykorzystujących montessoriańskie zasady. W roku 1992, rozpoczynającym wdrażanie do praktyki idei opracowanych przez Montessori, powstało w Lublinie sześć oddziałów przedszkolnych i edukacji wczesnoszkolnej. Po jednym w Przedszkolach nr 18 i 19, dla dzieci pierwszego poziomu edukacji

w systemie Montessori, zorganizowanych w grupy niejednorodnie wiekowo, od 3 do 5 roku życia. W dwóch szkołach podstawowych utworzono po dwie grupy dzieci w zróżnicowanym wieku, od 6 do 8 roku życia, stanowiące fundamentem drugiego poziomu edukacji montessoriańskiej. Ponieważ jedna ze szkół po roku zrezygnowała z dalszych prac, uznając je za zbyt wymagające, Szkoła Podstawowa Nr 27 w Lublinie pozostała jedyną szkołą publiczną, realizującą koncepcję edukacji w systemie Montessori w regionie (Bednarczuk, 2007; Guz, 2006).

Rok po rozpoczęciu międzynarodowego projektu, w czasie intensywnych prac nad organizacją nauki wg zasad pedagogiki Montessori, w wyniku starań pracowników Zakładu Pedagogiki Przedszkolnej UMCS w Lublinie oraz grona pedagogicznego Przedszkola Nr 34, ulokowanego w bliskim sąsiedztwie SP 27, zorganizowano kolejne trzy grupy przedszkolne, pracujące zgodnie z zasadami pedagogiki Montessori. Cieszyły się dużym zainteresowaniem rodziców, dlatego też w roku 1994 otworzono nowy oddział.

Po dziesięciu latach funkcjonowały po dwie montessoriańskie grupy w pionierskich Przedszkolach Nr 18 i 19. W Przedszkolu Nr 34 nieprzerwanie pracowały cztery grupy. W SP 27 rozwój systemu postępował wraz z dorastaniem uczniów. Z dwóch pierwszych grup wyrosło osiem następnych, po cztery na poziomach II i III edukacji montessoriańskiej. W Specjalnym Ośrodku Szkolno-Wychowawczy Nr 2 w Lublinie, w 2002 roku rozpoczęto pilotażowe wprowadzanie programu *Pomóż mi zrobić to samemu*, z wykorzystaniem założeń pedagogiki Montessori, którego realizacja rozpoczęła się w 2005 roku (zakończona w 2017).

W listopadzie 2004 roku SP 27 nadano imię Marii Montessori. Pozycja szkoły została na tyle ugruntowana, że w 2004 r. zorganizowano tu konferencję i zajęcia otwarte dla władz oświatowych Lublina: *Spotkanie z pedagogiką Marii Montessori*. Zaś 1 grudnia 2005 r. zainicjowano podobne spotkanie dla władz oświatowych Świdnika. W niedalekim Świdniku, we wrześniu 2003 roku powstała pierwsza grupa M w Przedszkolu nr 4, a alternatywny oddział II poziomu utworzono w SP 7 w Świdniku w 2005 roku (Kowalczyk i Sobiesiak, 2007; Łagoźna i Bogusz, 2007).

Wypracowywane w latach dziewięćdziesiątych XX wieku zmiany we wskazanych placówkach regionu lubelskiego były wynikiem zespołowego zaangażowania, współpracy nauczycieli, dyrektorów, pracowników UMCS, a także partnerów z HAN University, którzy powrócili do Lublina po dwudziestu latach z projektem *Refreshing Montessori education in Lublin province*, w 2013 roku (Bednarczuk i Rubinstein, 2019; Zwierzchowska i Centner-Guz, 2020). Dokonano wówczas zewnętrznej, pozytywnej ewaluacji pracy

w placówkach oraz wskazano możliwości doskonalenia umiejętności pedagogicznych nauczycieli. Tym samym okazało się się, że nauczyciele autorsko wypracowali system działań dydaktycznych, zgodny z zasadami pedagogiki Montessori, zweryfikowany przez specjalistów z HAN University i Dutch Montessori Association.

Warto nadmienić, że nauczyciele w regionie lubelskim swoją pracę prowadzili w warunkach stale postępujących zmian w prawie oświatowym (Głodzik, 2002). Te, wprowadzane od 2002 roku zaczęły ograniczać ich autonomię, co doprowadziło (w placówkach publicznych) do odejścia od pewnych, wypracowanych wcześniej rozwiązań i wprowadzenie wytycznych niezgodnych z założeniami system zindywidualizowanego kształcenia. Stąd m.in. przyjęto ocenianie w postaci stopni (od kl. IV), podręczniki (nieodpłatny pakiet). Zaczęto podążać za wymogiem formalnego planowanie pracy, zgodnego z podstawą programową, odwracającego uwagę od indywidualnych planów rozwojowych wychowanków (*podążania za dzieckiem*). Dysonans wymagań wyrosłych z założeń pedagogiki Montessori oraz Prawa Oświatowego przyczynił się m.in. do zamknięcia oddziałów III poziomu w Szkole Podstawowej Nr 7 w Świdniku w 2012 roku.

Dzięki uprzejmości Lubelskiego Kuratorium Oświaty, w 2021 roku zebrane zostały informacje o liczbie placówek na Lubelszczyźnie, deklarujących wykorzystywanie założenia pedagogiki Montessori. Jest ich 27, spośród których 11 to instytucje publiczne. W Lublinie i Świdniku, w siedmiu placówkach wychowania przedszkolnego i trzech szkołach podstawowych utworzono 22 oddziały I poziomu edukacji Montessori (7 placówek), 8 oddziałów II poziomu (dwie szkoły), po 6 oddziałów III i IV poziomu w jednej szkole w Lublinie (SP 27), co świadczy o rozwoju ilościowym. Wskazane oddziały objęte są patronatem lub rekomendacją Polskiego Stowarzyszenia Montessori (PSM), co należy traktować jako jakościowy wyznacznik standardów pracy wg zasad pedagogiki Montessori. Warto nadmienić, że rozwój placówek dokonywał się za sprawą zaangażowania kadry pedagogicznej, rodziców, w tym także ich finansowego wsparcia, oraz środków budżetowych.

Rozwój pracy pedagogicznej wiązał się z potrzebą kształcenia nauczycieli w duchu zasad montessoriańskich oraz prowadzenia badań naukowych nad efektywnością pracy alternatywnego sposobu edukacji.

Działalność dydaktyczna i badawcza w Instytucie Pedagogiki UMCS w Lublinie

Jednym z warunków realizacji projektu *Zindywidualizowanego Kształcenia w oparciu o założenie pedagogiki Montessori* w latach 1992-94 była organizacja w Instytucie Pedagogiki UMCS w Lublinie Pracowni Dydaktycznej Marii Montessori. Została ona usytuowana w historycznym już dziś budynku Instytutu Pedagogiki UMCS, przy ulicy Narutowicza 12. Stosownie urządzone i wyposażone pracownię w komplet oryginalnych pomocy dydaktycznych. Szybko okazało się, że oryginalny zestaw materiałów wymaga adaptacji, tłumaczeń i uzupełnienia. Należało opracować pomoce w zakresie języka polskiego, przetłumaczyć karty pracy dedykowane wszystkim pomocom oraz samodzielnie zaprojektować i wykonać wiele innych materiałów edukacyjnych. Dlatego uczestnicy projektu kontynuowali w Pracowni Montessori własne studia, odbywały się w niej doskonalące spotkania warsztatowe i tematyczne. Należy zaznaczyć, że udział w nich wpływał z wewnętrznej potrzeby uczestników (Bednarczuk, 2007; Zwierzchowska i Centner-Guz, 2020).

Pierwszych słuchaczy studiów podyplomowych Pracownia przyjęła w 1994 roku. Prowadzone w latach dziewięćdziesiątych przez Zakład Pedagogiki Przedszkolnej Podyplomowe Studia Pedagogiki Montessori stały się ośrodkiem kształcenia montessoriańskich nauczycieli (Zwierzchowska, 2002). Zrealizowano trzynastą edycję studiów trzeciego stopnia, co umożliwiło kształcenia 337 absolwentom. I choć oferta kursów i studiów w zakresie pedagogiki Montessori zwiększyła się w czasie minionych trzydziestu lat, powstają nowe ośrodki, centra i instytuty Montessori w Polsce, to doświadczenia pracowników UMCS i nauczycieli placówek lubelskich oraz hołdowanie ideom pracy na rzecz dziecka, utrwalają pozycję Instytutu Pedagogiki na rynku edukacyjnym.

Kształceniem w zakresie pedagogiki Montessori objęto także adeptów zawodu nauczycielskiego. W siatkach godzin studentów specjalności Pedagogika Przedszkolna i Wczesnoszkolna oraz Pedagogika Specjalna zaczęto wprowadzać metodykę edukacji w systemie Montessori. W ten sposób poszerzono ofertę edukacyjną w Instytucie Pedagogiki UMCS w Lublinie.

Pracownicy naukowcy zajęli się studiami teoretycznymi, analizami metodycznymi i badaniami empirycznymi nad edukacją wg zasad Montessori. Zaczęli upowszechniać wyniki swojej pracy. Za ogólnopolską inaugurację *społecznego wpływu* Instytutu Pedagogiki UMCS należy uznać pierwszą konferencję naukową, zorganizowaną przez Zakład Pedagogiki Przedszkolnej, w dniach 12-14 listopada 1993 roku: *Metoda Montessori. Historia czy*

współczesność. Pochodzące z niej materiały zebrano w pracy zbiorowej pod redakcją Profesor Sabiny Guz (1994).

Kiedy rozpoczynano w Lublinie prace projektowe, na język polski przetłumaczona była jedna książka Montessori, *Domy dziecięce*. Było to tłumaczenie z 1914 roku. Dostępne też były dwa opracowania monograficzne Idy Schätzel (1919) oraz Marii Pinesowej (1931). Oba sprzed II wojny światowej (Kucha 2003; Raczek 1994). Istniała zatem paląca potrzeba popularyzowania w języku polskim zasad pedagogiki Montessori. Pierwsze artykuły powstałe w latach dziewięćdziesiątych, nosiły charakter metodyczny i interpretacyjny (zob. Bednarczuk, Bednarz-Grzybek, 2022). W 1998 roku został wydany podręcznik z zakresu kształcenia matematycznego autorstwa S. Guz, *Edukacja w systemie Montessori*, ze względu na popularność uzupełniony i wznowiony w 2015. Kolejno, w latach 1999 oraz 2000 dopuszczono do obrony dwie prace doktorskie na temat efektywności kształcenia w systemie Montessori i w końcu, z początkiem lat dwutysięcznych Wydawnictwo UMCS opublikowało dwie prace empiryczne: *Metoda Montessori w przedszkolu i szkole* (Guz, 2006) i *Dziecko w klasie Montessori. Odniesienia teoretyczne i praktyczne* (Bednarczuk, 2007). W związku z międzynarodową aktywnością pracowników Instytutu Pedagogiki, w tym pracą Autorki w zarządzie stowarzyszenia Montessori Europe, w 2014 roku ukazała się anglojęzyczna pozycja, o charakterze komparatystycznym, w której zebrano, lokalne, rozproszone badania, budując międzynarodowy kontekst dla interpretacji i ewaluacji montessoriańskiej edukacji (Bednarczuk, Zdybel, 2014). Najnowsze monografie powstałe w ośrodku lubelskim adresowane są do zainteresowanych edukacją geometryczną wg. zasad zindywidualizowanego podejścia do dziecka: *Kształcenie geometryczne w systemie pedagogicznym Marii Montessori. Materiały rozwojowe i propozycje rozwiązań metodycznych* (Guz, 2021) oraz popularyzują wyniki badań własnych nad odroczonymi efektami kształcenia w szkole Montessori: *Authors of their own development. Montessori school graduates* (Bednarczuk, 2022).

Osiągnięcia dzieci

Zaangażowanie nauczycieli przedszkoli i szkół, nauczycieli akademickich miało jeden cel - pracę na rzecz rozwoju dzieci. O tym, co zyskały dzieci informują wyniki badań prowadzonych w UMCS. W tej części pracy wskazane zostaną wyniki wybranych eksploracji. Pierwsze przeprowadzone przez S. Guz (2006), dotyczące bez mała wszystkich sfer wychowania i kształcenia dziecka dowodzą, że nauka dziecka prowadzona w oparciu o zalecenia pedagogiki Montessori kreuje korzystne warunki między innymi dla:

- rozwoju jego zdolności sensoryczno-motorycznych i ich integracji;
- rozwoju umysłowego;
- rozwoju myślenia twórczego;
- kształtowania się stylu poznawczego, a zwłaszcza refleksyjności dzieci oraz rozwoju sprawności językowej;
- rozwoju społecznego, albowiem w zakresie gotowości na zachowania prospołeczne, wrażliwości empatycznej oraz realnych zachowań, badani w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym z oddziałów Montessori osiągnęli lepsze rezultaty (Guz, 2006, s. 103-162, 183-216, 250-253).

Badania Beaty Bednarczuk (2007) dotyczyły aktywności dziecka w montessoriańskim środowisku szkolnym oraz na jej rezultatów i wykazały:

- harmonijny rozwój dwóch wymiarów adaptacji szkolnej uczniów klas M: uspołecznienia i pozytywnego nastawienia do zadań szkolnych;
- wysoki poziom sprawności myślenia dywergencyjnego, zwłaszcza dziewięcioletnich uczniów z klas Montessori;
- wysoką giętkość myślenia, sprawne operowanie formą gramatyczną zdania pytającego, formułowanie wielu pytań, o zróżnicowanym charakterze (Bednarczuk 2007, s. 85-95).

Dorota Zdybel (2009, s. 91-102) zainteresowana była poznaniem dziecięcej świadomości umysłu oraz sposobami rozumienia i wyjaśniania przez dzieci działania umysłu w procesie uczenia się. Analiza treściowa wypowiedzi dziecięcych pozwoliła Autorce:

- wyodrębnić siedem - dostrzeganych przez badanych – funkcji umysłu (percepcja, przechowywanie i odtwarzanie danych, analiza informacji oraz dostrzeganie związków między nimi, tworzenie pomysłów, centrum dowodzenia, przeżywanie uczuć i emocji, wartościowanie zachowań) oraz
- uchwycić zasadniczy rys wyobrażeń o umyśle, jako o modelu przetwarzania informacji oraz wskazać w wypowiedziach dzieci odniesienia do czterech wymiarów funkcjonowania ludzkiego umysłu.

Badaczka doszła do wniosku, że nie stopień złożoności rysunków, ale zdolność do opisywania narysowanego zespołu elementów za pomocą słów różnicuje obie badane grupy. (Zdybel, 2009, s. 100; zob. też Zdybel, 2014).

Badania absolwentów szkoły Montessori (Bednarczuk, 2016) prowadzone były między innymi w celu poznania właściwości autorskich byłych

uczniów klas M. Ustalono także afektywne znaczenia montessoriańskich doświadczeń szkolnych. Zarejestrowano:

- wysoki poziom właściwości autorskich pośród absolwentów klas Montessori; bez mała wszyscy badani absolwenci SP 27 rozwinęli w sobie własności osobowości autorskiej na poziomie optymalnym;
- najbardziej integralny typ klimat emocjonalny siły i jedności w ocenach doświadczeń szkolnych, które analizowali i oceniali badani; intensywna samoświadomość siebie i swoich możliwości występowała z silnym poczuciem łączności z innymi, dążeniem do kontaktów społecznych;
- montessoriański model kształcenia okazuje się być egzemplifikacją modelu Obywatelskiej Współpracy (Brzezińska, 2004), albowiem wspiera osobową gotowość i umiejętność samorealizacji w ramach samodzielnie wypracowanych standardów, jak również umiejętność układanie sobie relacji z innymi oraz środowiskiem (Bednarczuk, 2016).

Wyniki badań naukowych zapewniły wsparcie placówkom Montessori, umożliwiły rozwój, modelowanie ich pracy, budowanie profesjonalnego warsztatu pracy przez nauczycieli, oraz uwierzytłoniły ich pracę. Dane empiryczne stały się środkiem oddziaływania na opinię publiczną, a edukacja montessoriańska została ugruntowana teoretycznie i empirycznie w rodzimych warunkach społeczno-kulturowych. Formułowane wnioski i postulaty praktyczne stały się pomocne rodzicom przy wyborze placówki Montessori.

Propagowania idei pedagogiki Montessori

Ponieważ Lublin, wraz z pobliskim Świdnikiem, stał się na tyle zwartym i rozpoznawalnym w Polsce ośrodkiem pedagogiki Montessori, że zwrócono się z prośbą do Polskiego Stowarzyszenia Montessori o wyrażenie zgody na utworzenie terenowego oddziału stowarzyszenia. Nauczyciele pracujący w klasach Montessori pragnęli przynależność do jasno zdefiniowanej grupy zawodowej, przejawiającej swoiste cechy. Silnie odczuwali potrzebę uznania wykonywanej przez siebie pracy oraz zrozumienia problemów z niej wynikających. Stąd tak ważna okazała się działalność regionalnego oddziału. Lubelski Oddział Polskiego Stowarzyszenia Montessori powstał w 2001. Po dopełnieniu wymagań prawnych rozpoczął swoją działalność w lutym 2002 r.

Działania LOPSM koncentrują się zwłaszcza na wspieraniu samokształcenia członków, popularyzacji pedagogiki Marii Montessori pośród nauczycieli przedszkoli i szkół oraz rodziców oraz w środowisku akademickim.

Swoistość aktywności Oddziału polega na zapewnianiu stałej wymiany doświadczeń, związanej z wykorzystaniem materiałów rozwojowych, systematycznej analizie sposobów wykorzystania materiałów w pracy dzieci - na wszystkich poziomach edukacji montessoriańskiej. Oddział kreuje warunki na rzecz dzielenia się pomysłami, a przez to motywuje do stosowania nowych rozwiązań w codziennej pracy.

Stała i czynna jest współpraca Oddziału z Polskim Stowarzyszeniem Montessori. W jej ramach członkowie LO PSM hospitowali grupy montessoriańskie w placówkach ubiegających się o patronat lub rekomendację stowarzyszenia. Nauczycielki z regionu prowadziły kursy specjalistyczne oraz zajęcia z zakresu metodyki pracy z materiałami rozwojowymi na studiach podyplomowych współorganizowanych przez PSM oraz UMCS. Na terenie placówek, w których pracują członkowie LO PSM organizowane były hospitacje na potrzeby szkoleń PSM-u oraz kształcenia studentów UMCS. Placówki odwiedzali goście z kraju oraz zza zagranicy. Członkowie LO PSM prowadzili wykłady i zajęcia warsztatowe w czasie kolejnych edycji montessoriańskich konferencji Polskie Dni Montessori (Bednarczuk, 2009, 2014; Bednarz, 2014; Centner-Guz i Zwierzchowska, 2014; Ochnio, 2009; Zdybel, 2009; Zwierzchowska i Centner-Guz, 2009, 2014, 2015), a także reprezentowali region na konferencjach europejskiego stowarzyszenia Montessori Europe. Współpraca Autorki z Montessori Europe zaowocowała m.in. konsultacjami regionalnych placówek przez ekspertów z Norwegii i Niderlandów (Bednarczuk i Rubinstein, 2019). Ci ostatni przeprowadzili w latach 2018 i 2019 seminaria dla nauczycieli szkół Lublina i Świdnika, w związku z potrzebą organizowania pracy w oparciu o założenia pedagogiki Montessori z nastolatkami (IV poziom edukacji w systemie Montessori). Najbardziej spektakularnym przedsięwzięciem Lubelskiego Oddziału Polskiego Stowarzyszenia Montessori, realizowanym we współpracy z Wydziałem Pedagogiki UMCS była organizacja międzynarodowego kongresu Montessori Europe w 2015 roku. Za znaczącą należy ocenić możliwość współorganizacji ósmej edycji Polskich Dni Montessori w czerwcu 2022 roku.

Patrząc w przyszłość

Jak zostało wskazane, dotychczasowe osiągnięcia w zakresie budowania montessoriańskiego otoczenia w regionie dotyczyły interpretacji i krytycznej analizy założeń, wspierania pracy nauczycieli, rozbudowy oddziałów na poziomie przedszkola i niższych klas szkoły podstawowej. Kolejny krok to zbudowanie pełnego cyklu kształcenia według zasad pedagogiki Marii Montessori, zatem od poziomu przedszkola przez szkołę podstawową do

szkolnictwa średniego. Pierwsze kroki zostały podjęte. Autorsko reorganizowana jest praca w SP 27, w tej samej, w której jako pierwszej wdrażano edukację Montessori. W 2019 roku opracowany został projekt eksperymentalnej nauki dla dzieci od 6 do 15 roku życia. Ponadto, byłoby pożądane, jak trzydzieści lat temu pisała Els Wasmann-Peters (1994, s. 102), aby w jednym budynku znalazły miejsce przedszkole i szkoła Montessori. Dlatego z nadzieją można spoglądać na starania w tym zakresie podejmowane w Szkole Podstawowej Nr 5 w Świdniku.

Ważną sprawą jest podjęcie prac na rzecz prawnego usankcjonowania, instytucjonalnej legitymizacji placówek/oddziałów Montessori. Przepisy ustawy Prawo Oświatowe (tekst jed.: Dz.U. z 2021 r. poz. 1082) nie wyróżniają placówek realizujących założenia pedagogiki Montessori jako odrębnego typu jednostek systemu oświaty. Praca w nich regulowana jest obligatoryjnymi przepisami wspomnianego Prawa Oświatowego, co utrudnia rzetelną realizację założeń pedagogiki Montessori.

Pierwsi nauczyciele, zaangażowani w budowanie oddziałów Montessori przechodzą lub w krótkim czasie przejdą na emeryturę. Powstaje zatem wyzwanie pozytywnej selekcji do pracy w grupie Montessori, pozyskiwania nauczycieli, którzy są w stanie przebudować ducha na rzecz służenia dziecku. Jak rozwiązać tę kwestię na poziomie placówki publicznej, której dyrektor nie decyduje autonomicznie o tym, kogo może zatrudnić i nie jest w stanie dobrać kadry, albowiem przepisy ustawy karta nauczyciela określają sposoby zatrudniania nauczycieli?

Do tej pory nie wypracowano w placówkach przedszkolnych i szkolnych Lublina spójnego modelu działań na rzecz pedagogizacji rodziców, systemu wprowadzania ich w zasady pedagogiki Montessori w związku z potrzebą korelowania oddziaływań szkoły i domu. Podejmowane działania mają charakter bardziej akcyjny i doraźny. Kolejne wyzwanie związane jest z kontynuacją działalności badawczej i rozpoczęciem badań podłużnych w placówkach Montessori tak, po to, aby określić dynamikę zmian w sferze poznawczej i społeczno-emocjonalnej uczniów klas M. Pilną potrzebą jest włączenie do badań psychologów, tworzenie zespołów interdyscyplinarnych, aby poddawać analizom szczegółowe i złożone wymiary funkcjonowania dzieci w placówkach Montessori.

Lubelski Oddział PSM liczy niespełna pięćdziesięciu członków, co może sugerować rozproszenie i wyspowość wpływów edukacji montessoriańskiej. Niemniej praca szesnastu osób, które rozpoczęły działania na rzecz popularyzacji pedagogiki Montessori w regionie, zaowocowała wprowadzeniem do praktyki edukacyjnej zindywidualizowane podejście do dziecka,

ugruntowaniem racjonalności emancypacyjnej, w perspektywie której możliwe jest uwalnianie od utrwalonych reguł postępowania edukacyjnego. Efekty pracy wg założeń pedagogiki Montessori zostały empirycznie określone. Podjęte działania zainicjowały debatę nad oryginalną metodą pracy z dziećmi. Kontynuować ją będą dyrektorzy placówek Montessori, środowisko akademickie, liderzy edukacji montessoriańskiej nie tylko z Lubelszczyzny, ale i całego kraju.

Bibliografia:

- Augustynowicz-Słoboda, K. (2007). Moje spotkanie z pedagogiką Marii Montessori. W: (b.d.) *Konferencja Oświatowa. Dzieci lubią się uczyć, ale nie lubią być nauczane. Wychowanie i edukacja według pedagogiki Montessori* (39-40). Świdnik: Urząd Miasta Świdnik
- Augustynowicz-Słoboda, K., Noga, B. (2003) Uczymy metodą Marii Montessori. W: Z. Starownik (red.), *Twórczość czy bezdroża twórczości. W kręgu nauczycielskich przemyśleń i doświadczeń. Materiały z II Wojewódzkiej Konferencji Metodycznej z cyklu „Edukacja humanistyczna wobec wyzwań współczesności”* (48-50). Lublin: Wojewódzki Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli.
- Bednarczuk, B. (2007). *Dziecko w klasie Montessori. Odniesienia teoretyczne i praktyczne*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Bednarczuk, B. (2009). Aktywne uczenie się. Metoda Montessori urzeczywistnieniem założeń reformy systemu oświaty? W: B. Surma (red.), *Dziecko i dorośli w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori-teoria i praktyka* (71-80). Łódź-Kraków: Palatum-Ignatianum.
- Bednarczuk, B. (2014), Idea Edukacji dla Życia jako przesłanie pedagogiki Marii Montessori. W: M. Miksza (red.), *Edukacja w systemie Marii Montessori wychowaniem do wartości* (83-92). Łódź: Palatum.
- Bednarczuk, B. (2016). *Osobowość autorska absolwentów klas Montessori w perspektywie doświadczeń i celów życiowych*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Bednarczuk, B. (2018). Dignity of the child in research on the school of Maria Montessori: assumptions and manifestations. *Prima Educatione*, 2(2), 57-65.
- Bednarczuk, B. (2022). *Authors of their own development. Graduates of Montessori school*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Bednarczuk, B., Bednarz-Grzybek, R. (2022). *Jubileusz 30-lecia pedagogiki Montessori na Lubelszczyźnie. Bibliografia prac pedagogów z ośrodka lubelskiego (1992-2022)*. Łódź: Palatum.

- Bednarczuk, B., Kusiak, K., Stawinoga, R. (2013). Respect for the Child – over Declarations. W: J. Z. Górnikiewicz, E. Jaszczyszyn (red.), *A Child in the World of Education – Education in the World of the Child* (144-168). Białystok: Wydawnictwo Uniwersyteckie Trans Humana.
- Bednarczuk, B., Rubinstein, M., (2019). Montessori education benefits. Building a Montessori school in Lublin for children and adolescents. W: K. Wrońska (red.), *Dobra edukacji i ich pedagogiczna eksploracja* (303-316). Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Bednarczuk, B., Zdybel, D. (red.). (2014). *Learning in the Montessori classroom – In search of quality in education*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Bednarz, D. (2014). Wartości estetyczne i emocjonalne w twórczości plastycznej dziecka. W: M. Miksza (red.), *Edukacja w systemie Montessori – wychowaniem do wartości* (208-221). Łódź: Palatum.
- Brzezińska, A.I. (2004). *Społeczna psychologia rozwoju*. Warszawa: Scholar.
- Centner-Guz, M. (2009). Stymulująca rola otoczenia w systemie Montessori. W: K. Kusiak, I. Nowakowska-Buryła, R. Stawinoga (red.), *Edukacyjne konteksty rozwoju dziecka w wieku wczesnoszkolnym* (272-281). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Centner-Guz, M., Zwierzchowska, I. (2014). Książka obrazkowa - czyli o niedostrzeganiu i dewaluowaniu wartości literatury dziecięcej. W: M. Miksza (red.), *Edukacja w systemie Montessori – wychowaniem do wartości* (189-207). Łódź: Palatum.
- Dijck van, J. (1994). O korzyściach płynących ze współpracy międzynarodowej. W: S. Guz (red.), *Metoda Marii Montessori. Historia i współczesność* (15-24). Lublin Wydawnictwo UMCS.
- Głodzik, B. (2002) Idee i założenia pedagogiki Marii Montessori w odniesieniu do zreformowanego systemu oświaty w Polsce. W: T. Sokołowska - Dzioba (red.), *Kształtowanie umiejętności wychowawczych* (123-128). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Guz, S. (red.). (1994) *Metoda Marii Montessori: historia i współczesność. Materiały z międzynarodowej konferencji 25-26 listopada 1993*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Guz, S. (1994). System pedagogiczny Marii Montessori w teorii i praktyce. W: S. Guz (red.), *Metoda Marii Montessori: historia i współczesność. Materiały z międzynarodowej konferencji, 25-26 listopada 1993* (43-52). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Guz, S. (1995). System pedagogiczny Marii Montessori w teorii i praktyce. W: M. Jakowicka (red.), *Współczesne przemiany edukacji wczesnoszkolnej* (133-140). Zielona Góra: Wydawnictwo WSP.

- Guz, S. (1997). Edukacja w klasach Montessori-założenia i ich realizacja. W: W. Puślecki (red.), *Doświadczenie podmiotowości ucznia w edukacji wczesnoszkolnej* (91-98). Opole: Wydawnictwo UO.
- Guz, S. (1998). *Edukacja w systemie Montessori: podręcznik dla nauczycieli i studentów*. T. 1-2. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Guz, S. (2003). Wykorzystanie pedagogiki Montessori w kształceniu nauczycieli i edukacji dzieci w Polsce. *Rocznik Edukacji Alternatywnej*, 3(1), 43-54.
- Guz, S. (2004). Szkoły Montessoriańskie w Polsce. W: T. Lewowicki, W. Puślecki, S. Włoch (red.), *Transformacja w polskiej edukacji wczesnoszkolnej*. Kraków: Oficyna Wydawnicza „Impuls”.
- Guz, S. (2006). *Metoda Montessori w przedszkolu i szkole: kształcenie i osiągnięcia dzieci*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Guz, S. (2015). *Edukacja w systemie Marii Montessori. Wybrane obszary kształcenia*. T. 1 i 2, Wyd. 2 popr. i uzup. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Guz, S. (2020). *Kształcenie geometryczne w systemie pedagogicznym Marii Montessori. Materiały rozwojowe i propozycje rozwiązań metodycznych*. Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Kowalczyk, B., Sobiesiak, K. (2007). Własne doświadczenia z pracy metodą M. Montessori. W: *Konferencja Oświatowa. Dzieci lubią się uczyć, ale nie lubią być nauczane. Wychowanie i edukacja według pedagogiki Montessori* (24-25). Świdnik: Urząd Miasta Świdnik.
- Kucha, R. (2003). Rozwój pedagogiki Marii Montessori w Polsce. Rys historyczny. *Rocznik Edukacji Alternatywnej*, 3(1), 23-42.
- Lillard, P.P. (2009). *Montessori. Nowoczesne podejście. Wprowadzenie do metody Montessori dla rodziców i nauczycieli*. Gdańsk: Harmonia Uniwersalis.
- Łagoźna, E., Bogusz, P. (2007). Innowacja w SP nr 7 w Świdniku. W: *Konferencja Oświatowa. Dzieci lubią się uczyć, ale nie lubią być nauczane. Wychowanie i edukacja według pedagogiki Montessori* (32-34). Świdnik: Urząd Miasta Świdnik.
- Madejska, R. (2007). Moje pierwsze spotkanie z pedagogiką Marii Montessori, W: *Konferencja Oświatowa. Dzieci lubią się uczyć, ale nie lubią być nauczane. Wychowanie i edukacja według pedagogiki Montessori* (27-28). Świdnik: Urząd Miasta Świdnik.
- Montessori, M. (1913). *Domy dziecięce (le case dei bambini). Metoda pedagogii naukowej, stosowana w wychowaniu najmłodszych dzieci*. Warszawa: nakł. Henryka Lindenfelda. Skład główny w księgarni E. Wendego i S-ki.

- Montessori, M. (1975). *Childhood education*. New York-Scarborough, ON: New American Library-Meridian Books.
- Montessori, M. (1988). *What you should know about your child*. Oxford, England: Clio Press.
- Montessori, M. (1992a). *The absorbent mind*. Oxford, England: Clio Press.
- Montessori, M. (1992b). *The discovery of the child*. Oxford, England: Clio Press.
- Montessori, M. (2014). *Odkrycie dziecka*. Łódź: Palatum.
- Montessori, M. (2021). *Umysł dziecka*. Łódź: Palatum.
- Montessori, M. (2018). *Sekret dzieciństwa*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA.
- Ochnio, E. (2009). Edukacja ekologiczna a koncepcja wychowania Marii Montessori. W: B. Surma (red.), *Pedagogika Marii Montessori w Polsce i na świecie (187-198)*. Łódź-Kraków: Palatum-Ignatianum.
- Pinesowa, M. (1931). *System wychowawczy dr Marji Montessori*. Warszawa: Dom Książki Polskiej.
- Raczek, H. (1994). Recepcja poglądów Marii Montessori w teorii i praktyce pedagogicznej Drugiej Rzeczypospolitej. W: S. Guz (red.), *Metoda Marii Montessori: historia i współczesność. Materiały z międzynarodowej konferencji, 25-26 listopada 1993* (31-42). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Rojek, U. (2007). Moje doświadczenia w pracy metodą Marii Montessori. W: *Konferencja Oświatowa. Dzieci lubią się uczyć, ale nie lubią być nauczane. Wychowanie i edukacja według pedagogiki Montessori* (35-37). Świdnik: Urząd Miasta Świdnik
- Schätzel I. M. (1919). *Idea wychowania przedszkolnego. Casa dei Bambini jako szkoła wszechstronnej pracy dziecka*. Lwów: Polskie Towarzystwo Pedagogiczne.
- Trabalzini, P. (2009). Domy dziecięce-wolność i pokój jako środek i cel wychowania. W: B. Surma (red.), *Dziecko i dorosły w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori - teoria i praktyka* (167-182). Łódź - Kraków: Palatum - Ignatianum.
- Wasmann-Peters, E. (1994). Refleksje z realizacji projektu „Zindywidualizowane nauczanie w Polsce”. W: S. Guz (red.), *Metoda Marii Montessori: historia i współczesność. Materiały z międzynarodowej konferencji, 25-26 listopada 1993* (101-106). Lublin Wydawnictwo UMCS.
- Wierucka, J., Skwarna, B., (1994). Praca w klasach Montessori w lubelskich przedszkolach i szkołach. W: S. Guz (red.), *Metoda Marii Montessori: historia i współczesność. Materiały z międzynarodowej konferencji, 25-26 listopada 1993* (17-116). Lublin: Wydawnictwo UMCS.

- Wójcik, D. (2007). Z doświadczeń praktyka. W: *Konferencja Oświatowa. Dzieci lubią się uczyć, ale nie lubią być nauczane. Wychowanie i edukacja według pedagogiki Montessori* (29-30). Świdnik: Urząd Miasta Świdnik.
- Zdybel, D. (2009). Maria Montessori o umyśle dziecka - od chłonnego umysłu do metapoznania. W: B. Surma (red.), *Dziecko i dorosły w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori* (91-102). Łódź-Kraków: Palatum-Ignatianum.
- Zdybel, D. (2014). Montessori school as a source of metacognitive experiences-examples from research project. W: B. Bednarczuk, D., Zdybel (red.). *Learning in Montessori classroom: In search of quality in education* (141-156). Lublin: Wydawnictwo UMCS.
- Zwierzchowska, I. (2002) Pedagogika Marii Montessori – studia podyplomowe. *Wychowanie w Przedszkolu*, 55(1), 19-20.
- Zwierzchowska, I., Centner-Guz, M. (2009). Stres zawodowy nauczycieli pracujących w oddziałach Montessori. W: B. Surma (red.), *Dziecko i dorosły w koncepcji pedagogicznej Marii Montessori – teoria i praktyka* (149-164). Łódź – Kraków: Palatum –Ignatianum.
- Zwierzchowska, I., Centner-Guz, M. (2015). Obrazy słowem malowane – sposoby wykorzystania obrazu plastycznego w inspirowaniu aktywności werbalnej dziecka. W: M. Miksza (red.), *Język oknem na świat – edukacja językowa w pedagogice Marii Montessori* (71-88). Łódź: Wydawnictwo Palatum.
- Zwierzchowska, I., Centner-Guz, M. (2020). Aplikacja i upowszechnienie pedagogiki Marii Montessori w lubelskich placówkach edukacyjnych. W: J. Andrzejewska, B. Bilewicz-Kuźnia (red.), *Oblicza edukacji przedszkolnej i wczesnoszkolnej* (137-154). Lublin: Wydawnictwo UMCS.